د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پیښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د لیکوال سره خوندي دي

د کتاب نوم ———— د تحقیق په رڼا کښې

لیکوال ———— میاں وکیل شاه فقیرخېل

د چاپ کال ———— ۲۰۰۲ء

کتابت ———— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځای ————

بیه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ———— سید طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

دخپل مور پلار په نوم
په ګور ئې نور شه
دچا په دُ عاګانو چې زهٔ دَ
دنیا په نښون یم

میاں وکیل شاه فقیر خیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	لیک	مخ
۱ -	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نوري خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ (جمال خان رح) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۶۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دَ تحقيق په رڼا کښې

يو عمومي تاُثر او نورې خبرې

زهٔ د څېړنې د اوږدې تجربې په رڼا کښې وايم او ددې فن ماهرانو هم د اخبرې ښهٔ په وثوق سره کړې ده چې تحقيق د ادب يو کړکېچنه شعبه او يوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کړکېچنه لار د تګ دپاره ډېره لويه سينه او زړهٔ چاودونې غواړي کله ناکله يو محقق په موده موده د يوې نکتې په لټون وي او څهٔ وخت چې د يو اوږده منزل نه پس خپل ځان هدف ته نزدې او ګڼي نو يو ناساپه د هغهٔ د مفروضې په ضد د يوې نوې نکتې په انکشاف د هغهٔ ټوله خوارې او ښوارځون په اوبو لاهو شي او هغهٔ چې د کوم ځاے نه ورومبے ګام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځاے ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقيق دې ګران کار ته هم هغه بنيادم زړهٔ ښوے شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په زغمني توګه تيار وي دَ تحقيق د لارې خطراتو ته زړهٔ نهٔ بائيلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقيق په لاره هر تيارهٔ ګټ ته ښهٔ په ورين تندي وړاندې کېږي - ما په خپل کتاب د تحقيق فن کښې دا حقيقت په ګوته کړے دے چې د تحقيق د کار د ګران والي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ښيي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله ګټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اثر په کوټلي دليلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور او فکر نوې نوې شکلې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چېرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقيق سره همېشه نوې مسئلې
راپېدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يوې لارښې کار ورکوي
دومره هم تکنيکي کار که چېرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کوونو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نور او محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د غه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سوارهٔ
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کار ا نو د سرکاري ادارو د پشتنې او د لاس امداد
نه بغېر په يو اځي سر او بشهٔ په نېک نيتۍ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. ښي شمېره ورک قلمي نسخې
يې مدون کړي او د پښتو ادبي تاريخ کې تياره ګوټونه يې رڼا
کړي دي. څوک او زيات د غه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سيستماتيکو په کڅېره ډېره په
ګرانه پوره خېژي. نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره
سمون نه خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره ډېرې کږه تږل
لوکوټي ګرانه پرېوزي -

زموږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق ګڼ
شالونه بيا موندے شي - زه دلته د دغې شالونو د يو په يو
ذکر په ځاې د دغې په عقله دا مجموعي تأثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځني څود وړاندې نه د يوې
ټاکلي شوې مفروضې په بنياد په هرۀ طريقه بنۀ په منلو به
بندی هڅوانيه نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا روبه
د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد ګڼلے کيږي ځکه چې تحقيق
د نيستونو تېرې نه مني - د تحقيق په لاره د ډېرو نظريو رد
څۀ شے ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نيتي بنيادي
غوښتنه ده - د غه ترديدي نکتې که چرې د تحقيقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د
يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد ګرځي نو د څۀ مصلحت
کوشش له مخه د هغې نه ډډه د بنيادي اصولو نه خلاف ګڼل ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

دلائل ثانوي درجه لري - که چرې د انصاف په نظر ووکتے
شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجولي شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځائے
څکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د متن د پاره
کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دومره کلک زور ور دي
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قدرونو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخهٔ اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه
برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار
ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولي شي نو د تحقیق پرې معیاري
کیږي هم او مستند کیدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي
ادب کښې پکار راوستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل
او د دغې روسټې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د دیره دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې
لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ شاهکار دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وخت یو اهم ضرورت دے-

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د پښتو د تحقیقي ادب د ودې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دی او د ودې اهم کار د پاره، دا اسې زلمو ضرورت دی چې هغوي په یوه لوړنۍ جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن او ګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د ودې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېدو په بنیاد هر ځای او هرچا ته قبول وي او د هغې په نتیجه کې خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخیل هم د غه رنګ زلمو څخه یو کېدې شي - مګه چې ما په ابتدا کښې ویلي دي چې تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دی نو وکیل شاه لخپره زلمی دی د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ډېر زیات دی او هغه د غه توانائي د تحقیق څونډې زړه سترې کار ته په کومه لوړنۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو ښکونکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسو بېړو پړنبي نهٔ دي ایښي او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعري، افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نهٔ وهي سبکه د خپل طبعي د مجان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې ئې خپلې هلې ځلې جاري ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په ډاډ ئې په کال ۱۹۹۲ کښې د میاں حمد الله فقیرخیل دیوان چې د ژوند زمانه ئې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۳ هـ تر منځه اندازه کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یو ئې د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغهٔ د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورزه وي چې د لوستونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په رواں وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره ډې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن ډېره پوهه کار ممکن شوے نهٔ دے. د علم و فن د دغې خودو ورو ډ ټولو له مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هغه خلق یو دوه علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ځان لاندې وتو په ځانه د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېږې هلې ځلې جارې ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوه دے نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولۍ کښې د خپل جدّ امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میانګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او بررسۍ خصوصي، ذېلې څانګه (SUB BRANCH) خوښه کړې ده - د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې هڅه ده چې د هغې په لیکونو کښې شپږ مضمونونه د سعید خټک یو شعر، صدیق څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې یو منظوم طبي لغت هم د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلې څانګې سره تعلق لري - میان وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته کېږم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو ډېرې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیاوړو شخصیتونو د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي هڅه ډېره دا پاندې د لوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو ناکړې وه ځو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څخه نور هنګامي کارونه هم دا پېښ اکېده نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډېل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څخه زما د یک اخستو پخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوئي او حساس طبیعت باوجود - تر ډېره اوږدې مودې پورې سا دا بنګله او په یو برخوردارانه احترام ې پنبه زغم زما یک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم وېلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه د دې ډېره ژور او په خوارې ډېکې علمي او تحقیقي کاوش د پېش ندکښې او د هغه د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلې شم چې زما دا نیمګړے شان یک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارے او د شوا خون نه ډک زړه سترې مزل یو بې پېلوه منشه ضرور او منلے شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته دا کړې شوې ده په دې کښې تر دې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د دري عمومي موضوعاتو یکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکراوشو شپږ مضمونونه

د فقیرخیل میان کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د
پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ
دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو
مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د ډېکو نو په بنیاد موږ د وکیل شاه
په حقله ښه په ډاډ ووېلی شو چې هغه د خپل کول په تحقیق
کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي
هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو را غونډولو نه پس هغې ته
په ډېر شواخون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو
په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په ټکو دلیلونو او د
دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي
چې د هغې په متلو کښې تر هغې هیڅ څه باک نه ښکاري تر څو
چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ټکو دلیلونو او
په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې دا غونډ کړي شوي کم او زیات تول
ټکوله وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او
په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه
هیڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر
دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - اوزما په خیال نوم ورکي
شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر -
صدیق ځوک دے ابراهیم ځوک دے او په پښتو کښې یو بیے

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق دپاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانې ادب تیاره کنجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شیخون نه دي وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پتکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ځنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته به خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اړوله دے چې د کریم داد ابن اخون درویزه د واصلة التحقیق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي ـ زمونږ زلمي محقق د ذکر شوي الفناني د يوې خطي نسخې په بنياد ستانيزي شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيرو نه په ډا بهر کوولو د اخون درويزه د اولاد ځني ثابت کړے دے ـ

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه ليک کښې وکيل شاه د پښتو د سترو تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نېغه په رد کوولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

خان کۀ اطلس د اشعارو اودلي دي
د د پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے ـ

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دلته چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے نو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېگ، شمشېر خان او مير باز خان ياد کړي شوي دي ـ د ميان جميل بېگ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څۀ دستاويزي ثبوت منځ ته نۀ دے راغلے نو زمونږ د زلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنژدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه دَ زړې نظریې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورو نو شمشیر خان او میر باز خان دَ شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره دَ غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - دېو نوعیت دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دوارو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - دَ صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دوارو شاعرانو دَ ژوند حالات او زمانه، د و ختونو په تېر و کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د ځه کوتلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائېنې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره ځه نه دي ویلي وکیل شاه ورو میے محقق دے چې دېر په شوائدو او د خپل قام د دغې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مرسته هغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه وائي یوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د بشپړ څو دلیلونو په بنیاد يې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغهٔ د حسن محمد میاں جمیل بیګ زامن دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ږومبی منظوم طبّي لُغت د سرخط لاندې یوه کښې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفرداتِ افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبی منظوم طبّي لُغت دی او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړی دی څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخېل زوی ځو دی.

نوم ورکی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خېل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اوډیګرام نومې کلي او سید و نیکه ؤ د ژوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دی، په څېل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړی دی چې میاں محمد سعید ابک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دی چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د لټون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې دا غـلي چې د کوموئیکونو ذکر او شو په د غې هر یو کښې د څهٔ نوې خبرې کوشش شوی دی او څهٔ داسې نظریه مسئله او نکتّه راوړاندې کړې شوې ده چې په ٥ هغې د مزید تحقیق امکانات شته دی - په کتاب کښې ځنې داسې لیکونه هم شته د ذکر شوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه لیکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اندازې ته رسېږي . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصيل او د خوشحال خان خټک نه پس د جديد دور د نثر په ذکر به دا ليک نور هم وقيع شوې وُو -

په تحقيق کښې د ماخذ اهميت د ناپې مضمون کښې د تحقيق د فن ديو بنيادي توکي په حقله په دغې موضوع ليکلي شوي کتابونه د ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړے شوي دي ددې ليک نه اندازه لګي چې وکيل شاه د تحقيق د فني غوښتنو څخې پخپله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقيق دلارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقير جميل بېګ″ د شاعر په حېثيت د تحقيق د رنګ سره د موضوعاتي اندازېکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستهو د کار په خصوصي اړخونو د ډېر اهم او بنيادي معلومات وړاندې شوي دي ، د ميان جميل بېګ″ په حقله ليکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوره پياتې شوي شخصيت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بيا مونده شي -

اوس يو څو خبرې د دې تحقيقي ليکونو د ژبې په حقله او بيا به د هغې په رڼا کښې د وکيل شاه د بيان د اسلوب د قدر ټولو کوشش کوؤم د تحقيقي ليکونو د پاره د بيان اسانه ، د شاعرانه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

اړو پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګینه بیاني نه، زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پاته داره وي ځکه چې دا سې د ژبې نه معنویت او صنعت ګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران وا لې پیدا کوي او اهداف يې ګډوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکونه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځای تحقیق ته پاملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ژبې تیقن بنیادي اهمیت ضرورلري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم څوما دیګر نیست په شان فرعون رنګه دعوی او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کښ هر څو یو زړه ستړې او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش دپاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول د لاندې کولو دپاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر ټول د لیے دے، د تحقیق کو کښېنه لاړ هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې دپاره چې هغه کوم یک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نوره هم صفا او ساده شي - زمونږ ددې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د مترادفاتو په پرله پسې راوستو د اکوشش کوي چې د ښېل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته پرېباسي، کله ناکله د هغه د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي - د تحقیق په دنیا کښې د دا غلي یکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده - د هغه رویه (*approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے - وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته ښه په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د ښېل هر تحقیقي یک په ختمیدو په د غې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي - ددې هر څه په دنیا کښې زه ښه په داډ و ویلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د ښېلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د ښېل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے -

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مینه شیخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققين مؤرخين تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دی چې په یو لسمه او دو لسمه صدی هجري پورې اړه لري باندې محیط دی په دغه دویم دور کښې مونږ د دوؤ ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادېږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې دوي د روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العين سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هغې ځلې او بې آرامي پېښه شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د غه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام ونډولو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذريعه موږ د دين د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شريعت - طريقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لار ښودنه يې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په ديني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درويزه زوے اخوند کريمداد هم لوے علميت او حيثيت لرلو په ۹۶۵ھ کښې زيږيدلے وُو د خپل پلار تصنيفات او تاليفات يې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنيفاتو او تاليفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ھ کښې شهيد کړے شو او په کانجو سوات کښې يې مزار دے چې په شهيد بابا شهرت لري هسې خو دده د پر تصنيفات دي چې په هغې کښې د ده يو ديوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې يې "الف نامه" زيات شهرت موندلے اخوند درويزه بابا هم الف نامه ليکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحليم هم الف نامې ليکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنياد ايښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علي محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي -

اخوند کريمداد چې کومه الف نامه ليکلې دا يې د مخزن سره يوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګوان او محترم زلمي هيواد مل صيب په خپل کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ايجاد او ودې پړاؤنه" په صفحه ۱۸۲ باندې ليکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بېت يا بېتونو كښې تشريح كوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه زل په ځينو مذهبي او عرفاني
لارو كښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه مونږ دلته د كو يمداد د الفنامه د بېلو بېلو توحروفو
د يو يو شعر نمونه وړاندې کوو - لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوارو معنیٰ هيمه
ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عكس هو ئ شه
ت توحيد دې سته ګوره
چې جلوه كا نور د نوره
ث ثبوت دے د ذات دے
كل د اغيبي ثبوت دلات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي كلام
ليكلے شوے دے د كو يمداد د الف نامې شرح ليكلې شوې ده چې
د دې كسانو ليكلې يوه شرح د حاجي عبد الله قصوري - كلمات
الوافيات ده دويمه د حاجي بهادر كوهاټي مفتاح الدقائق ده
او دريمه شرح د عثمان ده د دې دريمې شرح په باره كښې د
افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د خپل كتاب " د هند
د كتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سر خط لاندې ئې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو كتابونو پرليكه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پیل کښې دکریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه روستو یې دمخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې دکریمداد الفنامه د"ن" ترپښې پورې راغلې ده
او نوره برخه یې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسۍ ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نهٔ لري چې
دشارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پائې کښې
د عثمان نوم راغلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باورې پرې نهٔ یم -

روبیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېوادمل صیب لیکي -
موږ: ته دکریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پائې کښې راغلي دي -

" الٰهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باورې پرې نهٔ یم -

روبیا یې ددې عثمان باره کښې د خپل بل یو کتاب چې دکوې مخکښې
راغلے" په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

اروا ښاد قاضي محمد عمران خان تیوشکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۶ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومیږي او د شرح په
پای کښې دا غلي دي "الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق د گران زلمي
هیوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هیوادمل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل وکړم
او کېدے شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم ددغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هیوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د گران هیوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث وګرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې زما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هیوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو ددغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلي پاڼو کښې
د مطلب [illegible] پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پوره خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو اودا په ښه ډول د سره و ثبلي شو چي ددې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چي واقعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پو ښيے او يکلو په کوم کښې چي دوي يعني حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چي هغه څه اسباب دي چي دا شرح او يکلې شوه دوي ليکي -

سيد علي ترمذي قدس الله اسره العزيز باخون حاجي البدعت و يقم السنت عارف بالله در ويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و ازين باعلم رباني شهباز لامكان نيے محقق اخون کريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معني سيي حرف را بر زبان افغاني بيان کرده و آن معني هما حقائق و معارف الاهي بودند و آن حقائق و معارف الهي روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معاني افتاد که معني آن سيي حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسي اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيري پس تصنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې د الٰهی تو
حافظی محفوظ عثمان " کوم الفاظ ليکلي او ګوان هم واد مل صيب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو دا سې د
واضحه شوه چې نهٔ يواځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح ليکلې - سکه چې څنګښې وئيلې شوي دي چې د کويټه اد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم ايښود ے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق با امید انکه
حق سبحانه تعالی مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده درحق ....

ددې شرح سبب د ډیکلو داد ے چې په دې د خدائے پاک پېژندنه اود حق دنیا وه اودا هرڅهٔ د دې د پاره د عمل اود حق د پېژندلو اوغوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي اوددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته ډېر هم د فائدې اود عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېواد مل صیب هغه شکې چې عثمان شارح دے اوکهٔ نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته راوړم چې هغه دا رښتیه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است وخاکپائی دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالیٰ از ورا فیض شود وبدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې او ليکلې د کومې نه چې نورے معلومات موږ ته تر لاسه کيږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څۀ داسې وي نو تر کومه چې ما دا او کتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات ليک دي ددې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کيږي چې د بسم الله الرحمن الرحيم نه پس ليکي.

اى طالبه الف يو گوره له فيمه

شرح اى طالب حق اگر طالب حقى صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفى كن ووجود صفات حق را ثابت كن پس ازاں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفى كن وجود خدا را ثابت كن ....

دغه شان ددې شرح په پائ هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېوادمل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر ئې په دې مضمون کښې راغلے ليکلي نو د لته د غه آخرني اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي -

الحمد الله على اتمام حمداً دايماً بدوام الله تعالىٰ والصلوٰة على نبى محمد سيد العالمين صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالىٰ الهى تو حافظ محفوظ كن عثمان عشى را از دين غير حق در هر دو سرائے بحرمت نبى محمد سيد الكل مع الكل صلى الله عليه وسلم بعدد معلوم الله تعالىٰ و معدور الله تعالىٰ و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

(۱) اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل
حبیب کوم اقتباس د تیوشکې نسخې نه درج کړے په هغې اوپه دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډیر فرق دے لکه په هغې کښې "توحافظ محفوظ کن عثمان
ترا از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د ترا" په
ځائے "عشی را از دیدن" د غه شان په هغې کښې "و در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے -
د غه شان د کتاب "لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلي شوے چې بیاٸت
او ورځ ترې معلومېږي خو کال نۀ دے لیکلے -
په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلہ عالیه قادری بر مجاہدات شاقه
انحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزله آبحیات تند کوشش
دل را پیوسته دار که انحضرت چه میفرمائید -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوکوان محترم ذلمي هېواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل يو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبد الحلیم بن عبد الله بن اخوند دروېزه رح اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتلې او دا شرح د اروا ښاد قاضی محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ځائے دارنګه صلاویږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبد الحلیم زوی دے او دا د غه عبد الحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

ددې بیان نه معلومیږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکه موږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو موږ څه ناڅه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نو ښکاره به شي چې دا ئې

پس اې غلام قادري اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن ......

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه ئې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعني قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم دا د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا د ئې په دوسره د ګمان محترم زلمي هېوادمل صيب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله وخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره دکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کويم داد په محقق سره يادکړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهۍ ليکلې د پاڼو شمېر ئې ۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې يک دي -
ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کران زلمي هېوادمل صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلې او لاتر اوسه په دې يمه معلومه شوې نه ده د غه شرح دا قم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وښيلے شو چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او دکران هېوادمل صيب دورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "د اصلة الحق" ابښودے دے د غه شان دکويم داد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "د صلة الحق" په نومونو شرح شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصل الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۴ هـ ش -

۳- هېوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۲۸ ع

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ ع

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه او روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څومره ورکول کېږي دومره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا رحمه الله ته ورسېدلی او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان خټک، صدرخان خټک، ګوهرخان خټک وغيره او دغه شان د خوشحال دونه روږرونه لکه فقیر جمیل بیګ رحمه الله، د هغوي زامن محمد صديق، محمد ابراهيم وغيره او دې پسې نور نسا نسې په دغه نزدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او يو ډېر ښه صاحب ديوان شاعر تېر شوی - چې ديوان يې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خليل صيب چاپ کړی دا يې لويه کارنامه ده - د سعيد خټک متعلق ځنې محققينو خپله رايې قائمه کړې چې دی د افضل خان خټک زوی دی - او ځنې محققينو يې په دلائلو سره رد کړې - دا ځانله يو تفصيلي بحث غواړي که لوی خدای ته منظوره شوه په دې به بحث کوو - د سعيد بابا حالات په تيارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅوک د قیاس په تله تللي او چې څوک هم څه ویکلي بې هغه سند ګڼلی شوې. حالانکه تحقیق ډېرې پکار دي چې د دغه لوئ شاعر متعلق معلومات داېرسېره شي که څوک هم څه معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې د دهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے. کښې د غه شان به ئې څوک د افضل خان خټک زوې یاده وي اوڅوک ئې د چا بل چا ځکه چې اکثر زموږ د څېړونکو والو ته د چا نوم روکې شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک څو چرته تلے نهٔ دے زر به ئې د هغه زوې کړي ولې ډېرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بیل بیل شعر جائزه به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې بنهٔ نهٔ ده چې چا لوې شاعر یالوئ خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښئیلي چې د افضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخره کښې زموږ عالمانو ګډ کړې او آخر ئې د افضل خان زوئے ترې جوړ کړې. سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوې ئې کړو. ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئ ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي نو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان کهٔ اطلس د اشعارو ودلي دي

د دیو درېو رو ښې ټوکې هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شپې ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقیق په رڼا کښې پیش کړي لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" بانډې د سعید خټک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پیش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس بیا د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک وي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې وراندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر درونډ ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئی ۱۹۹۷ء کڼه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ځوروي یې په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق څو برخې بیان کړي دي

> اوس چې د سعدالله د سعیدخان دیوان چاپ شو نو د دې شعرنه پوره معلومیږي چې علي خان د سعیدخان ورور دے په قام خټک او د افضل خان زوئے دے. سعید خان په یو رباعۍ کښې وائي -
>
> خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
>
> ددې درېو رونړو توکي هم نبکلي دي
>
> د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

دا څو وو د دغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې د غه دوو محققینو خپله رائې ورکړې او کېدے شي چې نور هم یې چا څۀ لیکلي، تحقیق کړے وي او زما د نظر ورانديې نۀ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نوکۀ د غې ته په غور وکتے شي نو د دغه دواړو پوهانو د تحقیق له رویه د دغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوې لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا د زامن اشرف خان هجري - عبدالقادر خان خټک ، سکندر خان خټک یاد کړي او رښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان د زامن علي خان - سعید خان - کاظم خان یاد کړي د لته کښې دواړه پوهان د یو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي . خو څېړندانو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغلرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې ده ځکه زۀ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښه او دقیقه څېړنه اوشي او څۀ حقیقت میدان ته راشي زۀ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځان ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمّې په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکۀ چرته هم څۀ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعني د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکۀ رونړو متعلق پوره پوره تفصیلي تصانیف لیکلي لکه خوشحال بابا وائي .

— چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په څوا مې او مړ مشر کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا د ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن " ورپسې تړلې مصرعه کښې د خپلې مور د مړون نېټه ېکي او دغه شان نور شالونه هم د پرشته زما د دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هرکله هم چا څه داسې شعر ېکلے چې د هغې نه دېو واقعې یا څه تاریخي خبره سرګندېږي نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر یا ېکونکے تړلے شعر ېکي څکه چې د مخکښې روستنې تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوو او راځي به ېکو د دې شعر له لسکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو۔

ګران هېښ خیل صیب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري، عبد القادر خان سکندر خان اخستے او دغه شان محترم رښتین صیب علي خان - سعید خان کاظم خان مراد اخستے۔ حالانکه که په دې شعر مونږ د تحقیق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه ده چې د سعید بابا په دیوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه یا خبره شته او نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري خو بس ځانله بېله ېکلې شوې رباعي ده په دې شعر

خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
د دیو دریو رو نیو تېږي هم ښکلي دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړے شي نو دد ې شعر رو ښښې مصرعه باندې نو
تول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر
د هغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو دد غه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال
بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو
هر کله چې دد ې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ تول ئې منو
نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رو نو تو کي هم ښکلي دي"
نه مراد څنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبد القادر خان ،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د دغې مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان"
یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو رونو" نه
د غه مختلف الخیال نو موته څه توک لري .
زما په خیال خو دا سې کېږ ے شي چې د سعید ختک " د دیو درېو
رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دوه مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونه شته چې د هغوي نومو نه
دا رنګ دي . د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دے دد ې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه ورونه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مورئې اصيره وه بل ورور يې ميربازخان چې مور يې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه - چونکه سعيد بابا د دغه زمانې د يه په د دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف د ے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خوښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو ورونو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې ځکښې د خان ذکر د ے او ورپسې وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار د ے ولې چې د سياق د سباق نه پته لګي چې ځکښې ذکر شوي سري ورونه يادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک يې مراد و ے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه دا سې ليکلي وو -

"د ديو دريو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه دري وار ه ورونه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه ورونو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښېښو حالاتو نو کښې پښتو اکيډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء - نور محمد يه په نومو نوقلمي پرتې دي ياتې شو دا دوه نور ورونه شمشېرخان او ميربازخان نو کېد ے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لاتر او سه

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

په لاس نه دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د دريو روڼو بيان کړے دے. او دغه شان د پر ځېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نيشته چې څه شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراته دي او بيا ئې نه. زما د دې تحقيق خلاصه دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقير جميل بېګ. شمشېر خان[2] او مير باز خان[3] مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان. عبد القادر خان. سکندر خان يا د خان نمسي علي خان. سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو داده چې هر کله سعيد خپله شعر ليکي نو بيا ولې په دغه درېو رونړو کښې ځان حسابه وي درې رونړه خو ليکاردي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نه دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بيا يو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه يا رائې ختمه نه ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل چاپ

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ بټه اپریل مئی ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه څو شاعران تېر شوي دي او په څو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقیق او استاد عبدالحئ حبیبي په صفحه ۲۷۰ لیکي .

محمد صدیق یو خوږ ژبي ملي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ه ق کال خواوشا کښې مړ شوے دے او وائي چې د بنبوړې په کرپیک کښې ښخ دے .

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا ده

دا شکوه دے چې مې یار را نه غے راغے

زلال د وصال مې دوبار را نه غے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په نمبر ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم دده طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې دغه شعر لیک دے .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰هـ څوا و شا تېر شوے دے د پېښور څوا و شا وسېدو۔ بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحی حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے۔

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موږ ته نه دے لاس ته راغلي چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ اوليدل دا دې نه معلومېږي چې دے يو جوشي او رند شاعر دے دده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيان شوي دي۔

ددې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي د ديوان صديق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستي ټيوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ۱۳۵۸هـش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا معلومه نه شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چاڅه دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پښتو ښو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نورو زړو شاعرانو حالات
د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي یکه څرګنېږي
و ښکلے شوي چې اروابښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے نو
اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات
تر اوسه په پرده کښې پراته دي نو زهٔ غواړم چې د صدیق
د ژوند حالات د هغهٔ د ځائے ځای ګړے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق
په رڼا کښې یې څائے کړم نو دا هم لیکم چې زما دا تحقیق ختمي او
آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دانهٔ محققین یو کوالړېږي د خپل
تحقیق په رڼا کښې راځئے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي دا چې
د ډېرو پښتو ښوانو شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې
بحثونه کړي او د ډېرو ښو نتیجو ته رسېدلي او څوک دد غه
بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال
بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او
کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم
توګه لویه برخه ورېخښلې د غه شان د خوشحال بابا دور چې جمیل
بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین
و فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو
ادب کښې نثر او شعر دواړه و ښکلے او لیکلے نورهم کله چې دغه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

تو له کورنۍ زده چې فن نه وا قفه ده نو د فقير بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به ئې خپل خانداني روايات مرګون
ته نۀ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتښوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد دے او دغه ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
ئې نوم تيارۀ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په دنيا کښې
صديق چې ديوان ئې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوې
دے او دا خبره زۀ د ځانه نۀ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په دنيا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي ديارلس زامن وو څلور ئې بيبياني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره ئې اولاد ته فقير خېل ميان ګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاوُ سره چاپ
شوے ده دغه شجره نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

توله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نور فقیر بابا ژامن به هم
تکه د خپل تره د ژامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي . او دغه شان به یې خپل خانداني روایات مرکون
ته نهٔ وې ورکړې او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې ځنګه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جمیل بېګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صدیق چې دیوان یې او چاپ دے د جمیل بېګ (د جمال خان) زوی
دے او دا څېړه زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د
فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د ژامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
خټک کښې لیک دي چې د هغوی د یارلس ژامن وو څلور یې بیباني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میاګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کواو سره چاپ
شوے دے دغه شجرهٔ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دنګه وو محمد صديق رح - محمد اسحق رح - محمد ابراهيم رح - محمد عتاق رح - محمد صالح رح محمد صديق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چارديوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چارديوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پرښتهٔ عالم شاعر صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم د محمد صديق کشران رونړه هم د دهٔ د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پرښتهٔ شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هېواد مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي: صديق - د تدوين کال نامعلوم د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

یک دود ؛ خټکي . کاغذ نړے کشمیرے .

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د خټکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوره ته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود خټکي دے او په دې لحاظ هغه خټک وو که چرې بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق خټکوالي ثبوت . اوس دا ګو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځانے ځانګړي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږیدنې نېټه پوره نه ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰ مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکو مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وایي -

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورځوني غنیم

ورانې زړهٔ هلک وو م چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په د غه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخنه معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) دکلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په د غه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نهٔ ده ځوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او که چرې موږ يې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو که چرې ۱۰۲۴ ه يې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده يې د شلو یا دوه شتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ واده دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۳۳ ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ ه کښې ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې د دغه رو ښې واده نه پس اکېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۴۴ ه لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۲۶ (شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۶) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے -

دا نو ئې وو د ژبې ښې او زماني حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځانے ځانګې باره کښې څه ليکي -

دريغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے

مه واى په نوښهر سک ئې مه واى اشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي -

که د زړه رضا دې ده چې مجنون ګورم

تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړه په زاړې نه پوهېږي څه کړم

په خصلت کښې مهمندي کړي خداے د نورى

د اناړو سرې دانې پېښ ندے نه شي

خداے وتاته کړې اناړکو کښې زيړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي
نو هله به ترې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار
او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار ياد کړے. نو
دا دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د
جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورله دے ځکه چې دا دوې
کلے اکوړے او چشمې او خوا وشا علاقې وې او حکومت ئې ترې
لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په
دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګار وچې د غه هم د
دوي جائيداد او کلے وو ذکو په دې وجه نه کوي چې دا واړه
کلي دي نو هر کله چې دا واړه کلي په د غه لويه علاقه نوښار
کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے
شي چې د اشنغر ذکر په وجه څښې ېکوال او لوستونکي ديو بل
صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصّع د
افضل خان ختک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاريخ مرصّع په صفحه
۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسېد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بادک شاه زوې په تحصيل روان کړه.

دا دې نه معلومېږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې
ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان
ګماشته دده په معرفت چارسدې ته رالېږلي دے په نوښار

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغل کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشتغل وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوې دے د افضل خان ختک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصّع کښې درج دي د تورو غروتو ارماني دا شتغل په لور هم را غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغل په ښېرپاوْ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غروتو ارمان کوي او څکه وائي

ع۔ دریغه کهٔ وطن په تورو غروتو د صدیق دے

موږه صرف په دې صدیق د اشتغل کولے نهٔ شو داسې خو دَ صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان ختک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په د غه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځاېه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ع همیشه د خپل وطن امید رجا خوږم

دغه ئې هم یاد کړي نو دغه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به ځه کوو -

ع ترمجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے دهغه په دې شعر کښې موجود دے

ع چې دزړه په رازې نه پوهېږي ځه کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او دا خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ع په تیراه په سوات په خوړه دړه در شوم
بیا م کوم لورې ته ته بیایې اسمانه

او دغه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کیږ تشبیه د انادو سرو دا نو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي دهغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۴ کښې

خاورې ته نږدې مغرب رویه ځخه شمال ته دسرائې
اکوړه جنوب ځخه مشرق ته د منتهی مشرق ته
دا تول ځایونه د ختکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پریس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوړه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غونډې یو دوه کسرېږي دا خلم -

خوڑہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېړو اونې ر کوکښې) ګوګوړې په ګې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او دد ې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د ختیکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه د یو شعر په رڼا کښې لیکم هغه شعر دا رنګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې لیک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
کهٔ دا ستا سترګې را وچار باسم ځان نشته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توری په احترامي ضمیمه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په ضمیمه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اوو ے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې رونړ تو کې هم ښکلي دي

دغه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراو په شیدا باندې
دا ادب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیږ د شاعرانو
که مړ وته یې عرض دې تا انشا شي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ددې مثالونو نه ثابته شوه چې صديق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره يکه دهغهٔ دزامنو په خان په شعر کښې اخلي نورچاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې ياد کړے خو چې نو زامنو او دورورونو د خان په نامه ياد کړے چې په دغه کښې دخپل سکه ورور جمال خان زوي صديق ئې هم د خان په نوم ياده وي دخپل خانداني رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې ښکاره ده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي سکه په خپل يو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې ليکي

توره شړيږ به ده يمه ننګ يمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه پوهنې شول پښتانهٔ چې پسې ذغلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غوارې زر
حق پښتنو دے کهٔ اوس بياد ننګ د پاره
شو په شهزاده کا د غه تورخوني په سر
روانې زهٔ هلک وم چې پرې د وب محمد امين شو
بنهٔ بنهٔ شهيدان وو په مغول شول پرې د بر
هيڅ نهٔ دي نابوده يوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دې لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني که منصب خوري خولاکوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګيډۍ خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نامرد بشس

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم هغه پښتنو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو پيسو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعرونه يې خو هغه ځانګړي جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نه هُ ښکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او د غه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تيږه شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعارو استوول دي د مثال د پاره د ديوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شي خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات ليدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شي صديق د تورې ميړنتوب شجاعت مټېن شاعر دے لکه وائي

ميړني په ميړنتوب سره ياد ميږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کيږده نمري څه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په ميدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شينواري ويلي دي چې صديق د تصوف او سلوک نه اشنا او صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صديق د واقعي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تېر شوے وو د هغه صوفيانه شاعري که او کتے شي نو د شعرونو نه معلوميږي چې صديق مريدي تصوف هم کړے دو يعني صديق ديو کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي يې اختيار کړې وه لکه دا لاندينۍ شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه ترنۍ شکر دي
د صديق وښل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه يې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود

او د غه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

د دې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجې، منازلو د پیرۍ او مریدۍ اداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې د صدیق پلار فقیرجمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوی الله په معرفت او د حق رښتیا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوی مقام لرلو.

د دې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنام نه دے سوانح یې معلوم شو صدیق ختک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے ـ د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او
کلے یې خوږه او هوښیار ښېلے دے ـ او د خوږې کس کښې یې ستاینې
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړي ـ او څنګه چې یې د ترهٔ
د ایمل خان او دریاخان سره د صفوي د میړنتوب په وجه مینه
ده نو دغه شان یې د ایمل خان ـ دریاخان او خپل ترهٔ
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې ـ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ژبه یې خټکواله ده کهٔ چرې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل ترهٔ په وجه یې
په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ ددې تېرو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خانؒ رجمیل بیګؒ فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا ورارهٔ
دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تیار کښې دي نو په تېره تېره یې د دوی
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رایې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات
را برسېره شي ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکیډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میانګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکیډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- نوی شعال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکیډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه تحفه د افغانستان د علومو اکیډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۲۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحي پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے - د کوم ځائے دے - د چا څهٔ دے - د کومې زمانې دے - دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتاني شاعر په باره کښې پیدا کېږي خو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نهٔ دي پکار بس خو یې د ځینې د کتابونو پاڼې دکول پکار دي - خبره دے کهٔ نور د علم تنګي پرې بیا اډانه کوي - حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه یکي د ټولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو لیکوالو محقیقینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي - په دې نوم بانډې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلے دے - د پښتانو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده - یو انګرېز محقیق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را خستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څه معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ز په صفحه ۴۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانړي ملا او د مصري بانړي نوښار تحصيل وو نو کېدے شي چې ابراهيم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي او ځکه يې صفي الله خټک په تېروشوؤ عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهيم باره کښې د افضل رضا صېب د وېنانه پس هغوي د ستر محقق ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني صېب يک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ ليکي -

د ښاغلي اثر د ليک مطابق ابراهيم د سوات د مشهور بزرګ پير بونده صېب په اولاد کښې يو ډېر لوې عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د بخواني طرز اسلوب په ليکونکو کښې د موزونې طبقې شاعر او اديب تېرشوے دے.

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صېب يک ليکي -

او د ابراهيم د ليکلو طرز د اخون درويزه د سبک په پېروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په مياشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې د دهٔ ذکر د تېرو شوؤ عالمانو په حېث سره کړے دے او د ميان صېب محمد عمر د چمکنو زوې عبيدالله ميان ګل د خپل کتاب " هفت پېکر" په ديباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت میاں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو وښلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه کښې تیر شوے دے۔

اوس راځو د پښتو د نامتو محقق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۲۲۱ بانډې یک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرشده صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک قیصې هم لیکلي دي۔ قلمي ذخیره کې په قبر کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل چې کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل چې دپښتو د قدیم غزل ټول خوبي لري ټولو نورو غزلو چې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې دخپل تالیف پښتانه شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۷۵ بانډې لیکي۔

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامي کښې مړ دے ـ حالات او ديوان يې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کليد افغاني په ذريعه يو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د همغې په وجه ديو ښهٔ شاعر په حيث پيژنو ـ

ه

چې د عشق سودا په سر کښې م کله مرد يم
سر پر ښکړے په ميدان کښې د عشق فرد يم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې تندې سترګې کونه زرد يم
د يادداشت بهره به بيا موهم اميد دے
لکه تن چې مشغول شوے په يادګرد يم
کهٔ مې سر او مال د يار په مينه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګم ياړې سرد يم
تعلق هستې مې دواړه پسې شا کړه
جريده د عشق په لار کښې روان فرد يم
دامن واخله چې يې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د يار په در کښې لکه ګرد يم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمی هم د ابراهیم باره کښې لیکي -

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است یادی ازوی غزل ابراهیم را از چمن بې نظیر در کید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی میسرود تذکره نویسان، پښتو شعر و شرح حال وی را ضبط کرده اند از وست -

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول

براهیم څکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ ږ شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو . شاعر وو بزرګ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې ږ شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلے افضل رضا صیب په یو ځائے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا ثور صیب په وینا

۲- زلمي هیوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

متفق دے چې د سوات د پېښور، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې ليکي کوم چې جيبي چپ ليکلے دے.

البته ارواښاد جيبي چپ په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا ليک د قدر وړ دے.

دا څۀ چې بې د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړنوال نهٔ يم خو د لته د ابراهيم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله يو نظريه لرم. او خپل دې يک ته حتمي نهٔ وايم. د لته راقم الحروف د تېر شوي يک او تحقيق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخيره کړئ يو کول غواړي - او لوستونکو ته د ابراهيم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي.

دَ ابراهيم غزل په چمن بې عديل و گلشن بې تمثيل کښې چې د ميان نجم گل کاکا خېل تاليف دې کښې ذکر هم شته ميان نجم گل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې ليکلے دے او په دې کښې د پخوانو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغيره، تېر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي. د چاپېر چل حالات او د نژدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقيق بيا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقيقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درج
شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې.

میاں نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے
دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د
ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري
نو ددې نه به معلومه شي چې دے دهغه وخت شاعر دے نو د سوچ
به موږ ته یو لار اوښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ به
دغه لار خپل مرام ته تګ کوو. دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا
هم یاد شوے دے پښتو ادب بانې ددهٔ او ددوي د خاندان لوي
احسان دے. خوشحال بابا نه راواخله زامن - لمسي کړوسي يې هم
د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي.
دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان - جمیل خان
خواجه جمال الدین نومونو بانډې په مختلفو موقعو یاد شوے
هغه هم ځکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې
د خپل ورور خوشحال بابا نه روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان
بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړه ددې څخه باوجود جمال خان بابا شاعري
هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومي کتاب او د افغانستان نومیالي
او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانهٔ شعراء پنځم
ټوک کښې په دوه مېنو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو
غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے. ددوي خطي نسخې "تذکرة
الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلي په

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پروت دی د غه شان ارشیف ملي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده زما دده مطلب دا دے چې د خوشحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوی محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

زما خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک دے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوی دے لکه د خپل تورهٔ او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے دلته به زهٔ د خپل گران مشر میان فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوي د یاد لس
زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنگ دي.

۱. محمد ابراهیم ۲. محمد اسحاق ۳. فقیر محمد صدیق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقیر خېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیر خان خېل (فقیر خېل)
ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو ښه ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې عدیل وکښ
بې تمثیل میان افضل گل او کلید افغاني کښې یادرې شېرزن کړے
دے گمنام نهٔ دے گمنام ځکه دے چې چا تحقیق نهٔ دے کړے دَ
فقیر جمیل بېګ رح جمال خان رح زوې دے ځکه یې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان ښاغلي افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري بانډې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سېږدو نکے وو د مصري
بانډې لږ محل وقوع مصري بانډه په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلې شي چې اکوړې او مصري بانډه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانډې یې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځایو شا
کلو کښې آباد دے - دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا رح
په مصري بانډه کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصري بانډه
او د غه ټول نزدې ځایونه شاکلي ځو د هغوي ملکیت او جایداد و

د لته به زهٔ د ثبوت په توګه د اروا ښاد ستر محقق عبدالحلیم
اثر افغاني صیب یو یک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاقتانه" دے کښې لیکي -
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحق رح - محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشهوران وو هم د پښتو شاعران وو په شال کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل راوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پرې پرېکړے په ميدان کښې سکه فرد يم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم څکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي يکي په دې غزل کښې مصرعه جر ســه د عشق په لار کښې روان فرد يم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنا فی الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ليکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب يک - د لته کښې اثر صيب هم دغه ابراهيم باره کښې بل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلوم شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپد ونکے دے خو دې نه معلوم شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره د پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربيت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو ته ئې رسيدلي شوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

بې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېړيو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې آفتابه ذره چا ليدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غم په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهيمه
مرچ زړې کهٔ په سل ځله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے.

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۴۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاموند لے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب څنې پښتنه کا کو کو
عرشیان یې پرسش کا له فرشیانو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز یو ترسیله کا چې به څو څو
د ځوانۍ شاهین یا غي شو رابه نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
دغه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان
ختک، اشرف خان هجري، کامګار ختک، سعید بابا سکندر خان ختک
وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلے شوي دي کوم چې
دغه ټول دیوې زمانې شاعران وو - او ابراهیم بابا هم د دغه
زمانې د شاعرانو په قطار کښې راوستلے شوے دے -
په ټول تفصیلي بحث به نورېز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ هـ ده - د ابراهیم بابا زمانه
۱۲۰۰ هـ لیکلے شوې ده خو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان ختک
همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲ هـ د زمانې دے ځکه چې غزلې یې دیو
بل په قافیه روښان ښکاري -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپدونکے دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سي نیشته چې چرته په یېک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دي د زماني په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه رور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زماني حمون یې هم د هغوي د زماني سره دے.

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محقیقین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه او لیکي چې دا روان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- ضیاء د مل زلمي فرهنګ زبان و ادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پر لوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیارو کښې پټ دي دا برسېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو . زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لوېې لوېې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې موندې پراته دي او د دغه خلقو سره یې هیڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پر لوئے زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا برسېره کړے شي نو دا روان وخت نسل به ترې د پر څهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار خپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختګ به نو هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څه با وجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي
چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زه ئې د کوم نوم ورکې شاعر- عالم نوم را برسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړام او د هغوي ورک
قلمي آثار را ښکاره کولو باندې خپله مقاله بنا شته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکې شاعر- عالم میاں محمد سعید دے باګچې اول په دې رڼا
واچوو چې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو
د یک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ایک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري ځ
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې سکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ایک میب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه
دا دنګه دي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دد ې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوې حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان معتبد الله کاکاخېل په فارسی ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې ارواښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یوه نوم حیات خان او د دوهم شیخ عفان نوميد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق ارواښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

د د غه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میان شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفرازخان عقاب خټک د کاکا صیب د دوئی باره کښې یو شعر داشان پېش کوي

دده دوه روڼه په ځان
حیات خان او شیخ عفان

د بهادر بابا رح د ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میان کان وائي او د حیات خان او شیخ عفان اولادته ایک خېل میان کان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوے لوے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں کانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں کانو کښې خدائے بخښلے میان سپد رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ایک خېل میاں کان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میان محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د میرزمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روړ کا تهلنګ نه ترلاسه کړې او منله ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس ګل بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علی خان بن میاں شیخ عفان بابا بن بهادرخان بابا معروف به ایک صاحب ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوديګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نیټه ئې ۱۲۶۳ هـ ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ هـ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر - عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دادننګه دي -

میان عبدالواحد - میان غلام محمد - میان غلام صدیق -

میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیبیانې وې - میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو - په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دادننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل محمد - علي احمد - خیرے - مختار - خاکسار - میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے - وغیره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځائې نږدے - اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پیړۍ نوم ورو که خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره ئې شعر ویلې دوې په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلې په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره ئې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوپړ پس دهلي کښې چاپ شوې ده دې نسخې مؤلف "امیر" نومیږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق کوان زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجوده ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم دراڼم دریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے
په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې خټکي ده په
قطع ۱۶×۲۵ سنټي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ
لیکلے شوے دے یو څو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي دکتاب
د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات -
صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب
تالیف کتاب بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹)
پورې د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په
آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب وتاریخ " سره کړې ده د کتاب
په باب " سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود " او د کتاب د لیکلو وجه
لیکي خو د اختصار په توګه به دلته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام
۱۳۰۴ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبدالجلیل په دکه جلال آباد علاقه
ګرداب ملک ننګرهار کښې د داکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د دکي غــلو مفسدانو
دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنۍ د اقتصادي
مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د
زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د دلته د یاداښت د پاره لیکم چې د
دغه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په
فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ء
کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې دا غله دواړ پیلو سخته
ماوې راشه ددې خپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوم ته دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ویراسره
په فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته د ې دیرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَم یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته ده دائمه

د زقوم قیصه په صفحه ۵۷ د آغاز داستان جنګ بادشاه زقوم که محمدٌ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو سته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعاکښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
ما یدلے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ و راست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لا ر خوښکي لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره نور همنشین
په دا میان راغې فرمان د رب متین
جبرائیل راغې په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په منډ د خدائے وهر نبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم د غه دے یو دم معطلیګه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار تن په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره وائم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
مالله بنده خلاص کړې ده هر رنګي عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "في الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعاګه ماته وکړي د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مل تاریخ وو د رجب المرجب اتویشتم خلقه
هم سنه د هجره هسې نویشتم خلقه
۱۳۱۳ھ
دیارلس سوه چې دپا دپاسه دیارلس نوي خلقه
د اسنه وه چې کاغذ شو دلته توره خلقه
په توره ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۲۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۴۳ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سانتي میتر په توره سیاهي سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
و از کیفیت احوالات ملک آسام

لندې ليکلي په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېر ولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

ای قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائے نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه
بنګال ته د تلو سبب دا سې یکي

چې کاروښه د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائ وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګودان ګوځي آشوب کړه

دګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
را روان شوم د خپل ملک بجملې!
برابر دا ځل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلی شوم
و پرا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره
د کلکتې د یو جماعت باره کښې لیکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ يې مثال د شیا کښې د جنت دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقش ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هره هره بناګښت چې په کښې ستاېلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې یې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي په دې سفرنامه کښې یو غزل بمعل عنوان لاندے لیکې چې یو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېږلے
خدایه د پې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې څو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنیشته چې زه نه یم ور غلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هېواد شور نه پاتې کهدا او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بیت لیک دے

که یو اځې په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د ډیره سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیارلسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کیږي د پښتو ژبې دا نوم ورو کے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴هـ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دو نوم ورکے شاعر۔ عالم میاں محمد سعید چې ما د تیاورونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳هـ درکتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساولډهیر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸هـ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي جولائي ۱۹۹۰ء
نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پرېس
پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میاں محمد سعید
در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کښې روښنې منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلې شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلې شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلې شوي څنې چاپ دي او څنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر، عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن لوړمقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب ړومبنې کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټۍ کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۷۱ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

س

کهٔ په سر دے شقيقه شي
پر د سترګو عقيقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پور په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندي ده او ذکر يې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړی دی - دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې ليکلې شوې ده - او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - ليکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بيمارو حالات او بيا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر يو مقاله "صديق څوک وو" چې په مياشتنه مجله اباسين پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوي په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې د شروع کېدو نه يو شعر ليکلے چې دلته يې راخلم -

د حاجي عبدالله زويه

اے صديقه! تحقيق بويه

اول رنځ ودارو زده کړه

دغه پسه ادويه کړه

هم دغسې يوه بله منظومه طب نامه د مِعزّالدّين خټک دَ دليل العليل په نوم په تېرو هېرو شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحليم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ اپريل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا سې معرفي کړې ده -

"معزالدين خټک يو بل کتاب په علم طب کښې د وړکوټي بحر په مثنوي کښې ليکلے دے - د دې کتاب "دليل العليل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې يې تاليف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۲ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه
فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته را رسېدلے دے"
یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په درې میاشتینه مجله پښتو
سنګوان مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ
پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۷۷ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد
شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات
د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه
په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف
بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلې
شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دي دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د کنج
کهٔ او بهٔ خورې د هندوانې
د پسخې نا د اوږې
دا فائده ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې ښوک ماوړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې برقان د چا اسود وي
که ټې جهاړ تر بې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب
"د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور
ذکر د "زاړه علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۷۷ کړے دے.

زما ددې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو- چې په
علم طبابت کې په پښتو ژبه کښې ډېر ښه ښه کتابونه لیکلے شوي دي چې
په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي
خو زه چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے
چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په
انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د
نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نه دے تېر شوے او نه مې چرته
ذکر. په دې وجه زه دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګنړم
او دلته یې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں
فردوس شاه فقیرخېل مرتب کونکے شجره نسب فقیرخېل او مناقب
فقیر جمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې
خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه
فقیرخېل تصنیف کړې ده. ددې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو به
به دا وي چې ددې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې
کړم ځو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم
وړکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل ددغه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او د پښتو ادب کښې به په دغه ښکاره ډول تو که معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم دا شي۔ میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر۔ عالم۔ مبلغ۔ یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د دا قم د مقدمې سره مدون شوے دے۔ د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بېګ رح په اولاد کښې دے۔ د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۷۵ مطابق دا رنګه ده۔

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
رفقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد۔

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا دي۔

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه۔ محمد ایوب شاه۔

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور وُ هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم وُ میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یارحسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه۔ محمد یوسف شاه۔ محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي۔ میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوئے عالم۔ شاعر۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ډ ددوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه یې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو دخپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګـــورـــه

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه ددوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد ېــږي
دیارلس سوه حساب ېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس لدِ اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خاتخیل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېر لوے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابا ے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا یې د خانقه او سردارۍ ژوند تېرولو خو لوے خدا ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټې زړهٔ بدل کړو سودا ري - خاني ئې په شه کړه او د طريقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سودا ر وو
د ختکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا نو وه د مياں تجمل شاه فقيرخيل پېژندنه - اوس را ځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې مياں صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ پيدا شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ئې ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرقود کاتب په خط ۱۳۰۶ ه ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا وياړ مياں تجمل شاه فقيرخيل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښنه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- میوو- سبزو، ځناورو مرغانو- معدنیاتو، کیاکانو نومونه په الفبائي پټی کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو دپاره دشفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې ددغه توکوخیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ډېره ښکلې اوازسره لیکلې شوې دي چې دمغوي دشاعرۍ معیارتې معلومیدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنې په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو ډېر اهم کار داهم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه(میټیریا میډیکا) ورته هم ویلے شي ددې کتاب شروع درب یسر وتمم بالخیر- یا فتاح الشعراء ثلاً میزالرحمن ته پس بسم الله الرحمن الرحیم و ما توفیقي الا بالله ؕ علیه توکلت وَ الیه اُنیب نه پس دکتاب نوم داسې لیکلے-

* مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئ خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره یکم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې دعرفان کړم
دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے مثل ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس د کتاب د لیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب د دې کتاب ... د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره ... تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے بانډې مقام شوم ... له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ یاره ... یو د نځور شه سخت بیماره
دا د نځور وه له زمانو ... چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ ستر ډېر محکم وو ... د نځور دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض دوره ... د دې نه شو خوې ګوره
هر طبیب چې به داتنه ... چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښل ... هر حکیم به اوریدل
نا لیدلے به علاج ... دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیا تبدیل شو ... په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت ... ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب ... ما په ځان کړو ډېر واجب
زمونږ ځائے کښې یو حکیم وو ... ډېر حاذق په خوې حلیم وو
ماله ده کتاب میزان ... کړو شروع واوره بیان

میزان ده ټخنه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه
ما به ځان څخه بېل ښکوونه

چې مېزان خلاصه‌دو روره
دېر لغات جمع شو کوره
ماوے پاتې کران لغات شو
زده کول ئې ضروریات شو

یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
ماله هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو
دا لغات مشهور کران دي
عربي - فارسي - یونان دي
دا پروېږده په وړاندې څه ته
زیاتې ربړې مه کوه ته
زړهٔ زما شو ډېر پرېشانه
گوزېږم به سرگردانه
حکیم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې حانے

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته مې رابر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو هر بازار کښې صد هزار وو

مګر کوم چې پوهنده وو ماهیت کښې رسنده وو

د هغو ملاقات کران وو مخلوقات ورته حیران وو

مګر زه ورته دېره شوم پاک الله ته په اسره شوم

خدای زما نصیب بهتر کړو ترې شروع مې طب اکبر کړو

ورځ په ورځ مې بخت بلند شو هر مشکل راته سرګند شو

علم طب راته حاصل شو طبابت زما کامل شو

رامات ماته مخلوقات شو زوګ مې خور په هر سمات شو

سائلانو راته سوال شل کاوه په دا منوال

یو لغات که شي تیار د هر چا به شي پکار

نیت مې اوکړو خدای دې یار یو لغت تصنیف کړم یاره

په پښتو ژبه اسان چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي

په کامل مقصود خورسند شي

ما دې هم په دعا یاد ندې

یاده دې که څوک بنده کاندې

بس کړه میان تجمل شاه ته

خپل مقصود کړه زر انشاه ته

طالبان درته حیران دي

دې کتاب پسې ګریان دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا دوه د لغت د لیکلو سبب چې میان تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال یې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۹۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تورې سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط یې واضح نستعلیق دے تقطیع یې ۱۰.۵ سنتي میتر × ۷.۵ سنتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورې سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه یې ترې په څلور شکل کښې تاؤ کړې دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے- د دوهمې باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الالف دوه مېنے معنی او خواص د آ بارزده دوېم د آبنوس - دریم د آ امیس محلودم د آ ابیل په دې ترتیب سره یکي دلته به دد یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آ ابارزده !

آ ابارزده کسره دلبه   عربي ده لب شکره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو نانۍ کښې زما روره   امو لیقون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے   حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے   نوم ئې بنګ دي ښهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي   سوي مس هم دد نوم دي
دا هم ستر ګوله پکار دي   ښهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې   سرد هم خشک دي امزجه کښې

۷- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که   دا شه زده کره ښک لفه
په رومي کښې امیکنس دي   سیفا فیطوس یوناني ښئ دي
په فارسي هندي کښې یاره   پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے   نور ونه یارې ګور دے
حار یابس دي زما روره   په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه   یاد کره ته په نوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میا تجمل شاه فقیر خیل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګیدے شي چې دیو شیز معنٰی ئې په عربي، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغانی

ــه شکر شکر کتاب تام شو   فکر مند زړهٔ مې ارام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

زهٔ د فکر په دریاب — شپه او ورځ وومه غرقاب
فکر لوی عظیم دریاب وو — زړهٔ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غونډې ګرزان — ما کولو تیارهٔ کښې جان
جګړي نون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پښخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس — ما پیدون کړل د پرېتیا
په نامه د خداوند — و بخش کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش — طالبان دې د پر د لس
دې د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستونما شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت دده چې پر بن دې — شروع کړي کتاب کښې دې
بعضې لولي نهٔ پوهېږي — عبس تېرول عمر کړېږي
دا لغات دے دُر ګوهر — بلکه د پر دې ترې بهتر
په نامه د کردګار — وې قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي — مطلب بیا موې خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې راته کړینه — شاید خدائ ما او بخښینه
دا له کړي خپل دیدار — د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته — فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجرت چې یاد ېږي
د یار لس سوه حسابېږي (۱۳۰۲هـ)
څلور نور د پاسه ور شه
پس له دې د بس اوس وینه

د دې شعر نه معلومېږي چې د اکتاب میاں تجمل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۲هـ کښې لیکلې - دا وو په پښتو کښې رو ښېنې منظوم طبي لغت او د دې د مصنف میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تنې ي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر مردان
۲- طب نامه د خوشحال خان ختک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء
۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -
۴- هیواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټنګ پریس لاهور ۱۹۹۶ء
۵- حمیدالله صاحبزاده - د کوک کښې کي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷ـ د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اگست ۱۹۹۷ ع

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پریس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹ـ مجله پښتو دری میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او تعویه چې په څاکښې موجود وي صفه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب یادیږي. حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنگه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وئیل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئې تبول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړه انسائیکلوپیډیا وه او د دوئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق اداکوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دئ - یو شاعر دئ - نو دا خبره نیمګړې ده او بیا وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے - خود شناس، مردم شناس دے - سیاستدان دے - سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے - پت پال دے ننګیال دے - جنګیال دے - سپه سالار دے، طب پوهان دے - د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کونکے دے - د نازکو احساساتو خاوند دے - شاعر دے - عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے - پښتون نبض شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے - فلسفي دے صوفي دے سیّاح دے - مؤرخ دے - محقیق دے - د هنرونو خاوند دے او د ډېرو علمونو نه خبردار دے - او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متأثره وُ او څکه خو وائي -

ان حکیم ملّت افغانیان

ان طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه وُ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود دے - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرارو رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي.

د خوشحال وئیل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او دا توګل علمونه هغوئي مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوئي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي.

درست دیوان ئې سکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه میدان ئې هم کتلے او که په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم وُ هغوئي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده وُ او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي.

د حکمت وائیل به وائم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي سکه ګوهر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او ځکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي -

قصیدې ئې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
ګنې شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ابهام- صنعتِ ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعري- تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم مونږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو مونږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننګيالو او جنګيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښيګړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټه وهلي نۀ وي او مونږ ته ئې په ګوته کړي نۀ وي دا حکيم مونږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کاميابۍ حکمت په دا طريقه را ښائي -

- ورکول تورې وهل دا دواړه بويه
  چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
- يا شکيه د يوه خدا ے ده ياد تورې
  په جرګو مرکو نۀ شي کار د تمام
- کۀ سردار د خلقو زر لري هر
  بندوبست د عالم نۀ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کېږي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم دا ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو يې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښهٔ وزیر
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون يې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت يې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه يې کم وي له چاځهٔ غم لري
چې دا يې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څو يې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسړي نښانې هم په داګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښیار به هیڅرې بې ځایه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هیڅوک آزار نهٔ کا
چې مبد کړه اردې هغه به یار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خویونه په تفصیل سره په دیوان کښې د حکمت په سلسله شته - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کند وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکیم الملت خان بابا خوشحال خان خټک یو داسې قیمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامیاب ژوند تېرولو څښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بنیاد دے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود ونه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کېږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي ترجنګونه
که بغیله د خپل ځان په بدی نهٔ ئې
د مارونو په غار مهٔ منډه لاسونه
په خپلو اوبو بانډې هومره خشم مکړه
چې پردي درځني تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وې ښه میړونه

په رښتیا که په دروغ وې سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه

د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه

هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودونه

درته وایم چې په کوم توکې به روښن شي
چې د هرچا سره نـکړې ځوابونه

همیشه اوسه ځوله پټه لکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وینا کانونه څخه لږ ډیر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځاے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پچې ښهٔ مې خیر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښېګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام کښې د نیکو نام کښې
د خوږو ژړونو دارو به تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون در ته انبار شي
په هر لور بې غورزوه په سخاوت

پټ

سر دې درومي مال دې درومي پټ دې نهٔ ځي
د سړي د چارې ګل خوږې په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګې په خزانو د قناعت شې

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیچا نه مهٔ ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتاروکردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبروشکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ يې په منت موے واڼه مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بو ټے د کيميا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسيحا هم

ننګ وغيرت

په جهان د ننګيالو دي دا دوه کاره
يا به ووخوري ګس کړيږد يا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو يک دووونو په منفرد اندازکښې
يې د زنځيرې په نوم ايجاد کړې کهٔ د فراق سندرې يې وېلي
نو صغه يې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وېلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرکنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسلو په صورت کښې رابنودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غېرت او عزت پتکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمارشې -

ع چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش يو شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوراکونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډي نه يو شه زده کړم او ځان کښې پېدا کړم -

ع چې وهل څوړل - څوړول کا نور څه نه دے باز شاهين دے
چې يې سوړي لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

بازنامه يې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم ياد وم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې ياد کړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو دغه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

ګانو

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو ګان او د نورو ناروغتیا نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو - او دا حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په وړوکي بحر کښې د طب تاج زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

بې صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه ته که نه وي
نور هر خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي - چې که چرې دا راز موږ چېل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه بچ شي اووائي -

ه

ابدال په دا څلور خويه ابدال وي
کم ويل کا - کم د چا سره کښېنوونے
کم ملاستے کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې ژوندون
د دې نه پس د خوراک څښناک باره کښې وائي -

ه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرور دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنې سړې خوړې اوبه د سړې ځان دي
و لې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځای کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او
طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پېره
چې تر دا نه دارو نیشته معتبر
که ئې مومې اوړے تړے ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مکره خپل پسر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که عمل پرې وشي نو بنیادم د ډېرو بیمارو نه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیماري - د ګېډې بیماري د غاښونو بیماري - د نس خوږي بیماري - د بواسیرو بیماري - د ناسور بیماري او د ښځو او د سړو نورې پټې او بېکاره بیمارۍ بیان شوي او د هغې نښانې په ګوته شوي دي - پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وايي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې يې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې د دې خوبو مالک حکيم او طبيب نه وي نو هغه په حکمت چړې هم نه پوهيږي او څوک چې بيا د دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وايي -

سبل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کاد ر څکونو

هر څوک چه موږ او ليکو او اووايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ويل ډير مشکل کار دے بلکې دا ډير وسيع او ژور تحقيق موضوع ده ځکه چې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء بانديې ليکل او نوشتل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې يې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وايي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ه دا نا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نيشته
دا دُرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخيل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخيل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان ختک او دده ادبي مکتب ډکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجــلة پښتو خوشحال خان ختک نمبر مارچ اپرېل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډيمي پېښور -

---

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه ارخیزه کتنه او مطالعه او کړے شي نو که نثر دے او که نظم د دې دواړو صنفونو او برخو سرخېنه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل د دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې نه کړه بلکه تر ننه ئې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او د غه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پرې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او د غه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکونکي په ذهن کښې هم د غه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال داسې به په ادب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډیر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تیر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د غه میدان کښې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه به تر د خوشحال بابا دکورنۍ دیو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تراوسه په ادبي دنیا کښې گمنامه دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډیر وکمو لیکوالو ته ئې د ادب سره دَ تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوې خان بابا خوشحال خان نیکه دور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې دَ خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې تو لو نومونو غلبه مونده ده هغه ځکه چې دوي دنیاوي جاه وجلال بادشاهي - نوا بي ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډیرو ریاضتونو او جذب وحال د کیفیتونو تیر کړونه پس مونده وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح (غونډی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڼې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي د غه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دِ ما سلام دے

د غه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئیلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میان کان وئیلے شي دا قم هم د دوي نمسے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل اولیکل - لوستل - وئیل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل چاب له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میاں فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شرې ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم - ولی الله وو بلکه په ادبي میدان کښې يې د خپلې کور نۍ ښېرغ جګ ساتلې دے او دوپرځهٔ يې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې ليکلي او وشيي دي په فارسۍ ژبه کښې يې ډېر غټ غټ علمي کتابونه ليکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه يې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولياءٔ (۲) نور محمديه

دل تذکرة الاولياء تقريبًا د ينځو سوصفحو دروند کتاب دے اوس اوس يې پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولياء ذکر دے دغه شان يې نور محمديه نومې کتاب چې تقريبًا د څلور نيمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ويشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل دريم کتاب يې د افغانستان په کابل ارشيف ملي کتابتون کښې د مناقب شيخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې ليکلے چې اوس اوس يې د اسد الله شعور په سريزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې يې د خپل مرشد حالات ليکلي - دا هم يو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه يې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې ياد شوي دي خو تر اوسه په لاس چا ته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي يا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل يې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې د دغه کتابونو نومونه دارنګه دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دې د شاعرۍ متعلق پوښتنې څېړنه د افغانستان ستر محققينو، عالمانو، اديبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي، ډاکټر عارف عثمان، عبدالله بختاني خدمتګار، زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او د دې اويلکم ولې چې بيا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبياتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر زوے وو او لوے ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د ډاکټر عارف عثمان په ليک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ ء صفحه ۱۸۲ باندې ډاکټر عارف عثمان د جميل خان (رح) باره کښې ليکي.

دغه شاعر د خوشحال خان خټک کشر زوے دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب، عالم او متصوف په حيث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادېږي او د علاقه لرونکو د اهتمام وړ ګرځېدلې دی
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې يې ديوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جميل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تاليف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ه ش کښې په صفحه ۳ باندې ليکي.

فقير جميل بېګ د مستې او جذبې په وخت کښې منظومې توتې وئيلې دي.

د دې وينا نه پس يې د فقير بابا رحمان خان، هغه منظومې توتې ليکلي دي چې هغه به د دې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس راوړو.

په دې دول شيخ جميل بېګ يا فقير جميل بېګ يو روحاني شخصيت وو چې په نظم او نثر کښې يې ليکنې کړي دي.

د دې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تاليف فرهنګ زبان و ادبيات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۲۱۱ ليکي.

.جميل بيګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقير بابا شهرت داشت
.جميل بيګ مرد صوفي مشرب و فقير قائم الليل و صائم الدهر بود در
حلقه مريدان شيخ رحمکار شموليت داشت.
.جميل بيګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پښتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه ليکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې نمونې د سيمې د اکوړي ګوان محقق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا رح په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګښې خوږه شته فکر يې ژور او الفاظ يې خوا ږه دي.

د کلام نمونه :-

دوي که غزل دے او که ټپې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټپې يې د بېلې بېلې واقعې سره وتړلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکو نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اوږدې په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکو چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګا رنګ ګلونو سره تازه رو معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي رو د غه شان زامنو يې هم لکه صديق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهيم رح بابا و غېره په دغه مېدان کښې د خپل ترۀ زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټې ستورې تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو ستاړې
بناسته به چون زلمي شو توري خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تودارې
جماعت څخه تېرېږې مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته ته یون کړې دحرارې
درسته ورځ لکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ګرنارې
یو ذره د لاالٰه ویره نه شي
نه پوهېږم چې راجېوتې که کمارې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
دا شه مه تو که په خپله بېړه لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي خو یو نه یو در تحفه نیشته
وچ لاشده سره سپین چې سپېره اهار ې
سم له لاسه کار هم کوم ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې داده که ځان ژاړې

دویم غزل

خراب زړه چې مې بیمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مې سترګې دیدار لوره وتې نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړه کښې مې انګار وو هغه نه دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پیوست کوم ته مې زنار وو هغه نه دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
شام و شنګ چې ستا په تور وولمانځلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چې یو دم په قلندر نه ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خيال چېرې ليدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نورو ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دريم غزل

و ببسته سپين ستر ګې تاريکې چينګې دا رې
ته لا ګوځې خپل پردې په خبس نغارې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا سته غوارې
ته د کالو خرڅې نن له خدا يا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سنجې خو هم د موږې په زور کړا رې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځينې محترمو ليکوالو دا خيال دے چې دا غزلې د جميل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے. دا صحيح ده چې د فقير بابا نوم جميل خان وو خو هغه ته او سه پورې په جميل خان نهٔ يادېږي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په نومونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه ددوي ديوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې دغه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجود ده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي دَ غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه پورې دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور نو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په ډاډ وئيلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او وئيلے وي هر کله چې د دغه نزدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا ورور دے بل څوک نهٔ شي کېدے -

وس راځو هغه منظومو ته تو طرف ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو وئيلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل ګسردونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه لیک ده.

د غه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوې ولي الله اخون ځالاک بابا د خېل بنکو ځځه د دوما کا فروسره جنګ وو نو په د غه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوونېل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبارډي
فقیر نه اخلي او نه یې څه پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خواري نه وي دی د ے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وایي چې د غه وخت د خوړ کانېي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنګارو غرو نه ووچې د هغې سره لوې خوړونه وچ پراته وو۔

یو ورځ فقیر بابا خپلو ذامنو د لنډۍ اخون احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت د پاره بوتلو چې ذمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب ومستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب ومستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې دا سې وائي ۔

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر دده زما به هله شریعت شي
خار کیږي کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره ذړهٔ بدا وے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بائیزی چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدونکے وو دخوشحال بابا اخښے وو زامنوته یې خپله گرانه ښکاره کړه نو وائي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته یې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روکئي ورکړې په موږ و قتلان خان چې د دوي رور وو د هغوي د امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اووئېل -

اس دې وي په ښ دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقیر بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ځوړ شوه ترقي یې اوکړه

وائي چې یو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تول علاقه یې لوټلې وه د هزارې نه خلق د قافلې په شکل کښې راتلل چې دۀ بندیوان کړل او ټول مال حال یې ترې وا خستو - خلق فقیر بابا ته په ژړا اسګولا راغلل چې د صوبېدار نه زموږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکشتۍ) کښې سورېدو نو دا اشعار یې اووئېل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به درومي خدائ د پاره
فقیر دروي خدائ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له څلور یاره

او هر کله چې ښېړې ته سور شو نو داسې وائي -

ښېړه یه څه د خدائ په حکم
څه به ظالم څه به ده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدائ يې وي مل چې بندیوان ازادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار
رېبدل او نګبدل اوښې بوتی يې شروع کړي تول مال حال او خلق
يې ترې راخلاص کړل ده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مريدان
ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مريدان به ورپسې وو او دا
اشعار به يې وېل -

دور دور د فقير دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقير دے

وائي چې يو وخت داسې راغلو چې باران نه بند شول فصلونه
او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقير بابا ته په ژړا انګو
راغلل چې خدائ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې څفه کړه ۔

قحط سالي ډېره په زور ده
پرېوتلې کور په کور ده
باران دے وروینه
څوک ره که نهٔ وي نهٔ وي
تنګاړو باندې باران دے
فقیر ته ورځ مهربان دے
و ارمان نېلی ارمان دے
وروپېدلے ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره څفه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیر بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقیر جمیل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صیب ته شریعت د پاره بوتلو نو څفه وخت کښې دا اشعار هم ویلي وو ۔

موسهٔ پخښې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې ځنګه وي لکه چرچښې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچښې برچه دې څوب نهٔ راکوینه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به ترلړې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

به يې کړه دا شعر به يې وېشلو -

هغه موزيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان داوګا
دا موذي تش لاس کوي چې مېښې مه

دا وه د دغه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعري متعلق څېړنه چې دلته واضحه شوه چې د خوشحال بابا نه صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رودچې د معرفت لار يې نيوله کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوشحال خانداني روايات يې چرې هم مرګون ته نه دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې اوکړي چې دده د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه دنيا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پېدائښت کال نه دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے د ابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم "غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ هـ جوړېږي څنې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکارو کښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهېل په لور د غرونو په منځ کښې کلې دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لوې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار ادارہ اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هېواد مل ز لمی فرهنگ زبان و ادبيات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چانول د څۀ څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنی لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنی ترې په ښکاره ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دادے چې په علم وادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نور زیات تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي کۀ هغه سائنسي ځائګه وي او کۀ ادبي کۀ تاریخي ځائګه وي او کۀ جغرافیائي ځائګه تحقیق په هر ځائګه هر اړخ هره موضوع او کۀ په هر میدان کښې وي دا د برګسان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړکېچن کار دے د تحقیق مېدان ډېر اړت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره ددې به حوصله نۀ باسلي خپل
مرام ته به ځان رسوي ددې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو وېره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه را ویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا ډېر ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نۀ دے وېلے او نۀ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي . د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې موږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زماني تیا کل
د هغۀ د ټیک او د هغۀ د شاعرۍ په اندازبیانۍ ژور نظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د غه شان د هغۀ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زیږېدنه -
استوګنه وغېره د هغۀ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پیدا نۀ شي نو بیا به د چاپېرچل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغۀ
نوي چا په روستو زمانه کښې څۀ لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي . په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي څو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے د تحقيق دپاره به د روښني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول يې چې د کوم په بنياد چې به محقيق خپله رائې پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زيات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت دے وئې چې بغير د دې نه تحقيق نهٔ شي کېدے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد د پاره کانړے خښته - او نور لوازمات نهٔ وي تيار نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خښتې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه تخنه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دويمه ته ثانوي ماخذ يا ذرائع وېلے شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته دا رنګه تکي استعمالېږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشريح يا تفصيل بيانول پکار دي چې لوستونکي سته رسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي ماخذ کنل شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي یا ټیکونکي په خپله لیدلي او ورپېښ وي یعني په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د " بحث - یونسو د بېهسن " په وېنا سره مؤرخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات :-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات :-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهاند همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې ځنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے . د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو ، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي .

"سید بلاقي په ۱۰۵۵هـ/۱۶۴۶ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو ستنکو لیدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي .

معراج نامه (قلمي) دَ انجمن ترقي اُردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶هـ ورکړے شوے دے .

په دې عبارت کښې د سید بلاقي دَ معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو .

۲. ثانوي ماخذونه :-

کهٔ چرې یو لیکوشکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوشکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یانې قیمې سرکاري اطلاعات . ذاتي بیانونه . تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوُنه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

„ ديوان ريخته په پارسي او هندي ژبو دده ديوان دے چې هندي تــذکرو کې هم يادونه کړې او مفتي ولي الله وييلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه يو قومي ديوان لري ‟

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه ديوان زلمي هيوادمل په خپله نه وو ليدلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس ليکل دا وو د ثانوي ماخذ مثال دے چې محققين د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس ليکلې وي نوم هم نه ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا يو ډېر غلط کار او غلطه طريقه ده په دې د تحقيق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو ميں اُصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومي زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اردو ميں اصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همايون - د تحقيق فن
اداره فکرو ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هيواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ريجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پريس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشميري تبسم ډاکټر „ ادبي تحقيق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسيموي چې يوه نظم ده او بله نثر. پښتو ادب کښې نظم ډېر لويه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده. د امير کروړ نظم، د شيخ متي رح مناجات، د بيټ نيکه دعا او د غه شان نور ډېر اشارې چې په نظم سره دي او ښکاره دي. دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زيات ليکلې شي. د دې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نيشته. د نظم په ذريعه شاعر خپل خيالات نظريات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي. نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ويونکي خيالات خپل کړي. دا هم ځکه د نثر په ذريعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي. خو ادب چې څومره زيات ترقي موندې نو هغه د نثر په ذريعه کېدے شي. نثر يو ډېر وسيع او فراخه ميدان دے په دې کښې د ادب هر يو صنف ځايږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې ـ ناول ـ ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښه طریقه کولے شو او دغه تخلیقي اقدار وپه وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو. نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څه ته وائي د نثر تعریف څۀ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په صنے څۀ داسې رنګه کوي ـ

نثر په لغت کښې ښندلو ـ پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قید نه خالي او آزاد وي ـ

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په دري میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء ص۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي ـ

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څۀ وزن یا بحر کښې تړلے نۀ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وښلو ـ لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیڅه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړی په کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او ازادۍ سره بیانولی شي نثر دی

دا څو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې تعریفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کښې نومې کتاب تالیف د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علوموا کېډمي له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي: چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي: فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ لري نثر دی -

۳- موسیو روزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دی -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دی چې د قافیې او د وزن یا بحر د قېد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه !-

نثر په دوه قسمه دی (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وینا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وینا کانې چې عالمان او پوهان يې په جرګو- غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي-

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو- اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دا ډول نثر د مختلفو ارخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغېره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وايي دوېم شاعرانه او دا انشاء پردازي نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې راغلے. په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوښا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوښا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "دریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د "لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے نو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبني کتاب وي ولې چې چاپه لے نهٔ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده. د غه شان د دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې په ۶۱۲ ه خواؤ شا کښې تېر شوے دے. د قندهار سره نزدې په ارغسان کښې او سېد و خټني عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر وړومبے کتاب دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه پاڼو کښې د شیخ بیټني. شیخ ملکیار، شیخ اسمٰعیل، شیخ بختیار غوندې د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فرید الدین عطار د فارسۍ د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے څو څني عالمان او پوهان دا کتاب د پښتو نثر وړومبے کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده وه په اکثریت توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې دا د نثر اولنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز. تودیال پیر روښان عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ثر پکتي ارواښاد مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو د دې نه معلومه شوه چې د پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو پاڼو نه شوے او د نثر وړومبے کتاب خیر البیان دے د دې کتاب نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخون

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو دا کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوی - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخون
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نو یو اځې دا یې د روښان
د پښتو نثر په ښځه کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
یې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور دا ځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الشیر د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسی وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش
وساده نثر ابتدائي خوندناکي نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه یې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکي لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنی دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان ، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نورو پېښوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه، که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاؤس پېښور ۱۹۶۸ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر ځوانی رتنه کوي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library